

EXAMENTRAINING HAVO NEDERLANDS

2026

nieuw programma

Gert P. Broekema

L & M
educatief

© Uitgeverij L & M Educatief - Zeist, 2025

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door middel van fotokopieën, opnamen of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Uitleen en/of verhuur met het oogmerk economisch of commercieel voordeel te behalen, is verboden, tenzij hiervoor voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever is verkregen.

Internet heeft een rol gespeeld bij de samenstelling van deze uitgave. Wij hebben daarbij getracht alleen gebruik te maken van rechtenvrij materiaal. Mocht u desondanks van mening zijn dat inbreuk is gemaakt op bij u berustende rechten, dan verzoeken wij u hierover contact met ons op te nemen binnen zes maanden na verschijning van deze uitgave.

Contactgegevens: Uitgeverij L & M Educatief, Slotlaan 210-C, 3701 GT Zeist (redactie), Slotlaan 201, 3701 GD Zeist; e-mailadres: info@examentrainingen.nl; website: www.examentrainingen.nl

Examentraining havo Nederlands 2026

INHOUD	pagina
Aan de leerling	6
Aan de docent	8

1 Theorie

Voorkennis	
Wat weet je al? Een <i>warming-up</i> .	11
QuickScan	
Hoe sta je ervoor? Doe de QuickScan en je weet het.	18
FAQ's	
Heb jij nog vragen over het examen? Hier krijg je antwoord.	25
Theorie 1	
Betekenis, hoofdgedachte en hoofdvraag, en de indeling van de tekst in stukken (met oefeningen).	29
Theorie 2	
Diverse tekstsoorten en het doel van de tekst (met oefeningen).	41
Theorie 3	
Verbanden tussen zinnen en alinea's, functies van alinea's in de tekstvragen, functiewoorden en kernwoorden, en diverse tekststructuren (met oefeningen).	46
Theorie 4 (herzien)	
Een betoog analyseren en beoordelen, argumentatie, vooronderstelling en drogredenen (met oefeningen).	62
Oefentekst bij Theorie 1 t/m 4	
Oefentekst: <i>Straf en leed</i>	83
Theorie 5	
Spelling, interpunctie en stijl/formulering (met oefeningen).	91
	→

Theorie 6	
Nieuwe vraagsoorten in het examen havo (met oefeningen)	103
Toetsen over theorie 1 t/m 5	119
Antwoorden	
Antwoorden QuickScan	121
Antwoorden van de oefeningen bij Theorie 1 t/m 4	123
Uitwerkingen Oefentekst	131
Antwoorden van de oefeningen bij Theorie 5	137
Antwoorden van de oefeningen bij Theorie 6	140
Je persoonlijke foutenanalyse – de uitleg	143

2 Examens met uitwerkingen en foutenanalyse

Eindexamen havo 2023	
Tekst 1: <i>Altijd een oogje in het zeil</i>	146
Tekst 2: <i>Vereng internationalisering niet tot verengelsing</i>	154
Tekst 3: <i>Stop met lokken buitenlandse studenten</i>	159
Tekst 4: <i>Waarom moet lezen per se leuk zijn?</i>	167
Uitwerkingen	173
Foutenanalyse	195
Herexamen havo 2023	
Tekst 1 <i>Maar ik ben gelukkig en ik ben positief</i>	197
Tekst 2: <i>Politiek debat hoort juist in de schoolbank</i>	208
Tekst 3: <i>Laat jongeren eerder meedoen</i>	215
Tekst 4: <i>Ga loten als je iets wil doen aan ongelijkheid</i>	220
Uitwerkingen	228
Foutenanalyse	249
Eindexamen havo 2024	
Tekst 1: <i>Concentratie graag!</i>	251
Tekst 2: <i>Lezen is cruciale oefening voor geest én lichaam</i>	255
Tekst 3: <i>Stimuleer het lezen, maar negeer Netflix niet</i>	260
Tekst 4: <i>Hoog tijd voor verplicht vaderschapsverlof</i>	268
Uitwerkingen	274
Foutenanalyse	296
Herexamen havo 2024	
Tekst 1: <i>Denken we wel genoeg?</i>	298
Tekst 2: <i>Ook als AI onze teksten schrijft, moeten we zelf blijven leren denken</i>	309

Tekst 3: <i>Zal de deelauto ooit de privéauto van de troon stoten?</i>	316
Tekst 4: <i>Zou ons nieuws er anders uit kunnen zien?</i>	321
Uitwerkingen	329
Foutenanalyse	350

Wat kun je (nog niet zo) goed bij het maken van examens?	352

3 Examens zonder uitwerkingen

Eindexamen havo 2025

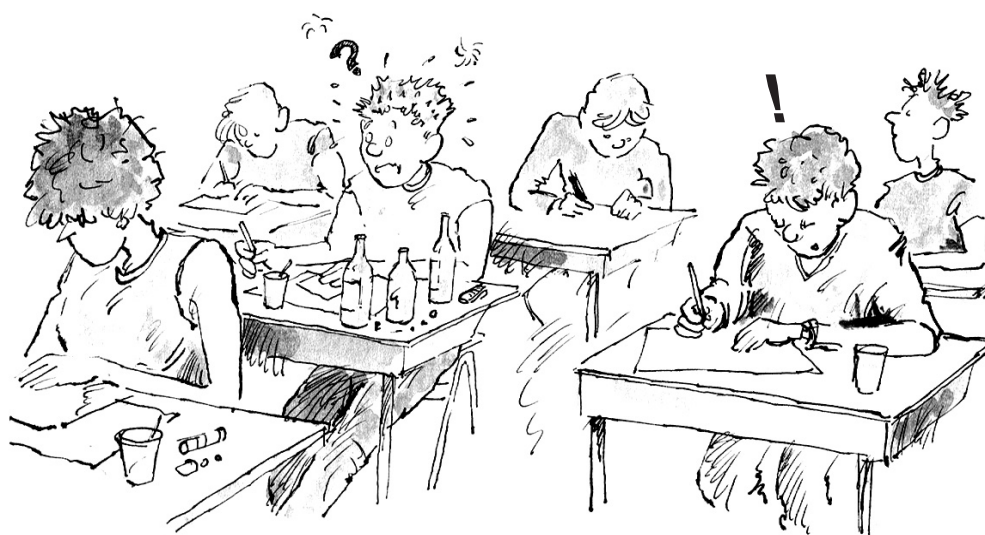
Tekst 1	354
Tekst 2	359
Tekst 3	365
Tekst 4	371

Herexamen havo 2025

Tekst 1	375
Tekst 2	380
Tekst 3	384
Tekst 4	391

4 Bijlagen

Woordkennis	394
Scoresleutels	406

Aan de leerling

De Tweede Fase vraagt van jou dat jij je redelijk zelfstandig voorbereidt op je examen. Deze examentraining helpt je daarbij. Met dit boek kun jij doelgericht en optimaal voorbereiden op je examen. De herziene theorie maakt je ook vertrouwd met de nieuwe vraagsoorten die vanaf 2023 in het examen voorkomen.

Je vindt in deze training de volgende *onderdelen*:

Voorkennis

Een opfriscursus waarbij je te weten komt, wat je moet kunnen om goed met de examenstof aan de slag te gaan én wat je al weet.

QuickScan

Hoe sta je er wat Nederlands betreft voor? Doe de QuickScan en je weet het.

FAQ's

FAQ's (Frequently Asked Questions) geeft antwoord op zestien vragen over het examen. Zit je met bepaalde vragen over de gang van zaken tijdens het examen? Hier worden ze beantwoord.

Theorie

In zes hoofdstukken vertellen we je alles wat je aan theorie moet weten:

'Theorie 1 t/m 6'. De theorie is gebaseerd op de eindtermen van de Tweede Fase. De opdrachten maken het mogelijk je opgedane kennis meteen toe te passen.

'Theorie 1 t/m 4' gaat over examenteksten en -vragen. De vragen gaan bijvoorbeeld over de hoofdgedachte, de tekstsoort, de verbanden tussen alinea's, argumentatie, analyseren, interpreteren en het samenvatten van een of meer alinea's.

'Theorie 5' heeft betrekking op spelling, interpunctie en stijl/formulering.

In het nieuwe hoofdstuk 'Theorie 6' gaan we uitvoerig in op de nieuwe vraagsoorten die vanaf 2023 in het examen voorkomen.

Als je na het bestuderen van 'Voorkennis' (zie hierboven) je al erg zeker voelt, kun je proberen de theorie eerst over te slaan en direct met een examen te beginnen.

Oefentekst

Na de theorie kun je jezelf testen met een oefentekst.

Zie de Cevo-oefentekst: *Straf en leed*.

Examenteksten

Dan volgt de eigenlijke training: zes complete Tweede Fase-examens, waarvan vier stap voor stap uitgewerkt, zodat jij jezelf – nadat je een examen hebt gemaakt – kunt controleren.

Daarbij laten we je telkens zien hoe je de teksten het beste kunt aanpakken.

Ook kun je een persoonlijke foutenanalyse van je werk maken (zie hieronder).

Woordkennis

Bij elke examentekst krijg je van ons een woordenlijst om de tekst beter te begrijpen en om je woordenschat langzamerhand te vergroten. Een goed begrip van de tekst begint namelijk bij de basis: de woorden.

Achter in het boek staat bovendien een handig overzicht met de belangrijkste woorden uit de examens van de afgelopen tien jaar!

Intro

Elke tekst wordt voorafgegaan door een inleiding. Deze helpt je op weg en kan je motivatie vergroten om met een (lange) tekst te beginnen.

Uitwerkingen

De uitwerkingen (antwoorden) leiden je stap voor stap naar het goede antwoord, vertellen je wat goed en fout is en leggen vooral ook uit waarom.

Je persoonlijke foutenanalyse

Maak je op een gegeven moment nog teveel fouten? Met de persoonlijke foutenanalyse kun je die systematisch aanpakken. Je ziet zo wat je zwakke punten zijn en je kunt gericht de desbetreffende theorie nog eens doornemen.

Scoresleutels

Bepaal je eindcijfer met deze scoresleutels. Je vindt ze achter in het boek.

Ten slotte

Veel succes met je examen! En heb je reacties, tips of vragen met betrekking tot deze training, ze zijn van harte welkom. Mail ze ons via: info@examentrainingen.nl.

Zeist, zomer 2025,
Gert P. Broekema, auteur

Eindexamen havo 2023

Kijk eerst eens globaal naar dit examen. Er zijn vier teksten: één lange tekst en drie kortere. Bekijk even waarover ze gaan. En kijk ook alvast even naar de vragen. Het zijn er 37, waaronder 11 meerkeuzevragen. Er zijn ook enkele vragen waarop je kort kunt antwoorden. Elf keer worden er antwoorden in volledige zinnen gevraagd, waarbij je dus ook moet letten op spelling en grammatica!

Hieronder vind je eerst de rubrieken **Intro en discussie** (een opstapje om in de sfeer van de tekst te komen en om je voorkennis te activeren) en **Woordkennis** (een lijst met belangrijke woorden in de tekst; de gecursiveerde woorden komen vaak voor in examenteksten). Want ook al mag je een woordenboek gebruiken op het examen, jouw eigen woordkennis is en blijft essentieel! Woordkennis is vaak ook voorkennis. Dankzij je woordkennis weet je doorgaans ook al iets van het onderwerp af. Na de examenteksten en de vragen krijg je de vaste onderdelen: **Lezen in drie rondes** (zo kun je de tekst effectief en efficiënt lezen), **Uitwerkingen** (antwoorden en uitleg) en **Foutenanalyse**.

Tekst 1: *Altijd een oogje in het zeil*

Intro en discussie

Hebben je ouders wel eens ontdekt via een leerlingvolgsysteem als Magister, dat je flink aan het spijbelen was? Of dat je dikke onvoldoendes hebt gescoord? Wat vinden jullie daarvan?

Even een vergelijking: Mogen je ouders zomaar in je dagboek kijken of je slaapkamer onverwachts binnenlopen?

Moeten je ouders jou (voor je eigen bestwil) digitaal continu in de gaten houden, monitoren, zeg maar? Liever niet, toch! Hoe ziet liefdevol opvoeden er volgens jullie werkelijk uit?

Woordkennis

Dankzij je woordkennis weet je precies wat er in de tekst en in de vragen staat. Dat is de eerste stap op weg naar het goede antwoord. Bekijk daarom deze woordenlijst goed. *Vooraf de gecursiveerde woorden komen vaak in examenteksten voor.* Zijn er veel woorden die je onbekend voorkomen? Dan is het handig om ze nu te leren. Je hebt tijdens het examen immers niet veel tijd om veel woorden op te zoeken in je woordenboek. *Achter in het boek vind je een overzicht van belangrijke woorden waarvan het goed is ze te kennen.*

alinea

- ‘een oogje in het zeil houden’
- 2 het kennisplatform
- de gps-functie
- 3 de internetopvoeding
- signaleren
- 4 ‘op je bek gaan’
essentieel
- 5 het algoritme
- constant*
de surveillance
- 6 *sowieso*
genadeloos
het systeem
- ‘Magister’
- het push-bericht
- 7 *de technologie*
- de zorg
- de techniekfilosoof
- ethisch*
- het aspect*
- iets of iemand in de gaten houden,
op iets letten en zorgvuldig nagaan
een centrale plaats (meestal digitaal)
voor het verzamelen, delen en
verspreiden van informatie en
kennis op een bepaald gebied
de mogelijkheid om je positie op aarde
nauwkeurig te bepalen (gps = global
positioning system)
(hier:) je kind opvoeden met gebruik
van de mogelijkheden van internet
opmerken, de aandacht vestigen op iets
een grote fout maken, afgaan
heel belangrijk, wezenlijk; (hier ook:)
hoognodig, onmisbaar
stappen die je zet om een bepaald doel
te bereiken, het rekenschema
voortdurend, aan één stuk door, continu
de bewaking; de controle
toch al, in elk geval, überhaupt
onverbiddelijk, keihard, zonder mededogen
samenhangend geheel (stelsel) dat op
een doordachte manier is eordend
(hier:) het leerlingvolgsysteem en de
elektronische leeromgeving (voor
scholen) waarin data van leerlingen
opgeslagen worden
de melding op je telefoon, het pop-up-
bericht op je dat je ergens op
attendeert
de toepassing van de wetenschap in de
techniek, het systeem waarbij kennis
doelgericht wordt gebruikt voor de
ontwikkeling van nieuwe techniek
wat je doet voor iemand die hulp of
aandacht nodig heeft (zorg verlenen)
de wijsgeer die onderzoek doet naar aard
en betekenis van techniek en de
verhouding tussen techniek, mens en
samenleving
moreel, als iets verband houdt met
normen over wat goed en slecht is
de kant of onderdeel van een zaak,

	de surveillancetechnologie	het gezichtspunt (de verschillende aspecten van een zaak of kwestie) de technologie voor bewaking, controle en toezicht
8	de Kinderombudsman	de onpartijdige klachtbehandelaar die helpt de rechten van kinderen en jongeren te beschermen (de Kinderombudsman helpt kinderen en jongeren tot 18 jaar om voor hun rechten op te komen; elk kind heeft rechten, de Kinderombudsman controleert of de overheid en andere organisaties in Nederland zich daaraan houden; voor meer informatie: kinderombudsman.nl)
	<i>de kanttekening</i>	de kritische opmerking
	onuitwisbaar	niet te verwijderen
9	<i>de implicatie</i>	de (vervelende, bedenkelijke of hachelijke) consequentie, het gevolg (hier:) wat verband houdt met normen over wat goed en slecht is, volgens de moraal
	<i>moreel</i>	een tekst met als doel de lezer te overtuigen van je standpunt
	<i>het betoog</i>	het toezicht, het bewaken, het volgen
11	de monitoring	de veelvoorkomende lichte criminaliteit zoals winkeldiefstal, fietsendiefstal, zakkenrollerij en vandalisme (bijvoorbeeld vernielingen en graffiti)
12	de kleine criminaliteit	in brand steken, in de fik zetten
	‘in de hens zetten’	de zoektocht (struinen = slenterend op zoek zijn naar iets, naar wat je tegenkomt)
	de struintocht	beslist, volstrekt, absoluut, noodzakelijk
	<i>per se</i>	zelfstandig, onafhankelijk
	<i>autonoom</i>	waarschuwend, aansporend tot beter gedrag
	vermanend	de zelfstandigheid
13	de autonomie	overeenkomen, gelijk op lopen
14	parallel lopen	tegenwerken, hinderen
15	dwarsbomen	veelzeggend, zinnig
	betekenisvol	het dichtbijzijn, op korte afstand
	de nabijheid	iets wat je denkt of vindt zonder het zeker te weten, de vooronderstelling, de veronderstelling
	<i>de aanname</i>	

16	<i>het effect</i> grootschalig de neuropsychologie <i>de structuur</i> de sturing de inspiratie	het gevolg, de uitwerking, de invloed bijzonder omvangrijk, van grote omvang, op grote schaal de vorm van psychologie die zich bezig- houdt met de functies van de hersenen en de relatie daarvan met gedrag (hier:) de vastigheid, de ordening de gerichte beïnvloeding, het zorgen dat iemand doet zoals het moet goede ideeën krijgen en enthousiast worden, de bezieling
17	de creativiteit	(hier:) de vindingrijkheid om nieuwe dingen te bedenken
18	<i>monitoren</i>	volgen

Tekst 1 Altijd een oogje in het zeil

(1) Mijn ouders waren er heel duidelijk over: je blijft binnen het rondje van straten direct rondom het huis. Op roepafstand. En daar trok ik me dan natuurlijk niks van aan. Ik ging rondhangen op de skatebaan, die ver buiten het rondje lag. Ik ging fikkie stoken, schoot met blaaspippen vol besjes op rijdende auto's, bouwde stiekem een hut naast de spoorbaan, raakte regelmatig verdwaald in andere buurten. Jatte weleens snoep uit de Jamin.

(2) Dat was in de jaren negentig. Als ik in deze tijd was opgegroeid, was dat een stuk ingewikkelder geweest. Uit onderzoek onder ruim duizend ouders van het Nederlandse kennisplatform ECP¹⁾ bleek afgelopen week dat twee van de tien ouders de gps-functie van de smartphone van hun kinderen actief gebruiken om ze te volgen. Nog eens een kwart overweegt om dat te doen. En naast de gps-functie van smartphones zijn er volop gps-tags en -horloges te koop voor kinderen,

soms zelfs met meegluurcamera's, microfoons en luidsprekers zodat de ouders op elk moment kunnen meeluisteren en hun kind kunnen toespreken.

(3) "Nederlandse ouders worden steeds beter in internetopvoeding", concludeerde het ECP uit het onderzoek, waaruit ook naar voren kwam dat steeds meer ouders meekijken op de telefoon en sociale media, om zaken als internetpesten en grooming²⁾ te signaleren.

(4) Maar wordt de opvoeding echt beter? Of vooral strenger en meer gecontroleerd? En is ongecontroleerd op je bek gaan en weer opstaan niet een essentieel onderdeel van opgroeien?

(5) Het recht om te verdwalen leerde mij juist om de weg terug te vinden – nog steeds weleens trouwens. Maar die mogelijkheid is snel aan het verdwijnen en wordt steeds meer vervangen door algoritmes, controle en constante surveillance.

55 **(6)** De mogelijkheden om kinderen te volgen zijn er volop. Via de familie-WhatsApp kunnen ouders sowieso de hele tijd vragen waar hun kroost is. De blauwe vinkjes die verraden dat een bericht is gelezen, zijn genadeloos. En zelfs als ze op school zijn, buiten het zicht van hun ouders, is er altijd nog het digitale systeem Magister, dat ouders pushberichten stuurt als hun kinderen onvoldoendes halen of spijbelen.

60 **(7)** “Door al deze nieuwe technologieën dreigen we controle te verwarren met zorg”, zegt techniefilosof Katleen Gabriels. Zij doet onderzoek naar de ethische aspecten van surveillancetechnologie aan Maastricht University. “Controle is bepaald niet hetzelfde als liefdevol opvoeden natuurlijk”, vindt ze. “Verdwalen en jezelf daaruit halen, is ook een ervaring om van te leren en zelfstandiger te worden.”

70 **(8)** Ook Kinderombudsman Margrite Kalverboer plaatste vorig jaar kanttekeningen bij al te strikte controle van kinderen met behulp van digitale systemen. “Ouders mogen ook niet zomaar in het dagboek van hun kinderen kijken of de slaapkamer binnenlopen. Dat is een kinderecht”, zei ze in een interview met *Trouw*. Bovendien: een dagboek kun je nog verscheuren of weggooiën, digitale sporen zijn vaak onuitwisbaar.

85 **(9)** Dat constante surveillance implicaties heeft voor de morele ontwikkeling van kinderen wordt al langer vastgesteld. De Canadese filosoof Ian Kerr vergelijkt het in zijn betoog *Digital Locks and the Automation of Virtue*³⁾ uit 2010 met winkelwagentjes die automatisch blokkeren als je te ver weggrijdt bij de supermarkt. Dan kún je niet

95
100

eens besluiten dat je het boodschappenkarretje netjes terugbrengt, of juist niet.

105 **(10)** Die keuze wordt voor je gemaakt, waardoor je nooit leert dat goed gedrag een keuze is. Datzelfde gebeurt wanneer ouders in apps van gps-horloges en -trackers gebiedingen instellen die verboden toegang zijn (dat kan bij sommige). Dat ding was dus gaan piepen elke keer als ik buiten het rondje straten rond ons huis zou komen. Dan zou ik niet eens zelfstandig kúnnen kiezen voor gehoorzaamheid. Of juist voor ongehoorzaamheid en fikkie stoken.

110 **(11)** Natuurlijk: op een druk strand kan het handig zijn om kinderen goed in de gaten te houden en daar kan een gps-horloge uitkomst bieden. Net zoals wanneer ze in het donker alleen naar huis fietsen. Een kind van drie vereist meer monitoring dan een puber van vijftien.

115 **(12)** En de grens tussen kattenkwaad en kleine criminaliteit is niet altijd even duidelijk. Ik heb ook wel eens een papierbak in de hens gezet op een van mijn struintochten; dat was misschien niet per se nodig voor mijn ontwikkeling tot autonome volwassene. Maar een straf bij Bureau Halt⁴⁾ leerde mij meer dan een vermanend piepje of een blikkerige stem van mijn moeder uit een gps-horloge ooit had kunnen doen.

120
125
130
135

(13) Uiteindelijk is het doel van opvoeden toch enige mate van zelfstandigheid en autonomie. En juist die zelfstandigheid en autonomie staan de laatste jaren sowieso al onder druk. Studenten blijven bijvoorbeeld vaker thuis wonen dan vroeger. In 2010 ging het om 14 procent van de gevallen, nu om 18 procent, bleek onlangs uit cijfers

140
145

van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

150 **(14)** Dat heeft allerlei verschillende oorzaken, waaronder ook zeker economische. Maar de stijging van het aantal thuiswoners loopt parallel

155 aan de opkomst van nieuwe technologische mogelijkheden om altijd een oogje in het zeil te houden. Die gloednieuwe digitale leiband staat misschien wel te strak afgesteld.

160 **(15)** We zitten dankzij nieuwe technologie in elk geval steeds langer en dichter op elkaars lip, volgens techniekfilosoof Katleen Gabriëls. En dat kan een gezonde ouder-kindrelatie dwarsbomen, denkt zij:

165 “Om tot een betekenisvolle en ethische relatie te komen, moet er sprake zijn van voldoende afstand tussen het ‘zelf’ en de ander”, zegt

170 ze. “Volgtechnieken kunnen die grens overschrijden, waardoor je in een situatie komt van te grote nabijheid, aangejaagd door overdreven angsten en verkeerde aannames

175 over wat het betekent om een goede ouder te zijn.”

(16) Wat is het effect op de ontwikkeling van kinderen op lange termijn? Daarnaar is nog maar

180 weinig grootschalig onderzoek gedaan. Er zijn ook wetenschappers die denken dat het wel mee zal vallen. Hoogleraar neuropsychologie Jelle Jolles van

*naar: Wouter van Noort
in: NRC Handelsblad, 11 februari 2019*

noot 1 ECP: Platform voor de InformatieSamenleving, een onafhankelijk en neutraal platform waar overheid, wetenschap, bedrijfsleven, onderwijs en maatschappelijke organisaties samenwerken aan en kennis uitwisselen over een verantwoorde vormgeving van de digitaliserende samenleving

noot 2 grooming: digitaal kinderlokken

noot 3 Vertaling: Digitale sloten en de automatisering van deugd

noot 4 Bureau Halt richt zich op het voorkomen, bestrijden en bestraffen van jeugdcriminaliteit.

185 de VU, die veel publiceert over het puberbrein, wijst er in zijn werk juist op dat kinderen óók controle nodig hebben. Ze hebben volgens hem

190 “structuur, sturing en gerichte inspiratie” vanuit hun omgeving nodig. Bij te veel vrijheid wordt het kind te weinig geïnspireerd en doet het “onvoldoende brede ervaringen” op. De perfecte mate van vrijheid

195 en controle verschilt nogal per kind. **(17)** En misschien lossen kinderen het zelf op. Nieuwe technieken zorgen ook voor nieuwe creativiteit in kattenkwaad. Je geeft je gps-horloge aan een vriendje dat in de buurt blijft, of zegt gewoon dat de batterij van je smartphone leeg is. Er zijn nog steeds manieren om te ontsnappen aan ouderlijk toezicht, al

200 wordt dat wel moeilijker.

205 **(18)** Zeker is dat ik daar zelf vroeger veel minder moeite voor hoefde te doen. Verdwalen en stout zijn zorgden voor mijn levendigste herinneringen, én de pijnlijkste leermomenten. Als ik wel constant digitaal gemonitord was, had het de Jamin best wat omzet gescheeld,

210 de gemeente een zwartgeblakerde papierbak en mijn ouders flink wat kopzorgen. Maar opgroeien met vallen en opstaan, verdwalen en de weg weer terugvinden, is nou eenmaal niet te vatten in een algoritme.

De auteur van een tekst kan op verschillende manieren de belangstelling van de lezer wekken of het onderwerp introduceren, zoals:

- 1 de aanleiding schetsen
- 2 de centrale vraagstelling formuleren
- 3 een afweging maken
- 4 een persoonlijke ervaring vertellen
- 5 het belang voor de lezer benadrukken
- 6 het centrale standpunt benoemen

In alinea 1 tot en met 4 van tekst 1 zijn drie van deze manieren te herkennen.

2p **1** Noteer de nummers van die drie manieren.

“Het recht om te verdwalen leerde mij juist om de weg terug te vinden” (regels 47-49)

1p **2** Waar leidt ‘verdwalen’ uiteindelijk toe volgens zowel Gabriels (alinea 7) als de auteur van tekst 1 (alinea 12-13)?

“‘Door al deze nieuwe technologieën dreigen we controle te verwarren met zorg’, zegt techniekfilosoof Katleen Gabriels.” (regels 67-70)

1p **3** Wat heeft die controle tot gevolg, volgens tekst 1?

Doordat kinderen constant in de gaten gehouden worden,

- A** hebben ze geen ruimte meer om fouten te maken.
- B** leren ze niet meer om zelf oplossingen te bedenken en zelf keuzes te maken.
- C** vertrouwen ze erop dat bij problemen alles vanzelf goed zal komen.
- D** weten ze niet hoe het is om ongemerkt onvoldoendes te halen of te spijbelen.

“‘Door al deze nieuwe technologieën dreigen we controle te verwarren met zorg’, zegt techniekfilosoof Katleen Gabriels.” (regels 67-70)

1p **4** Citeer de woordgroep waarmee zorg ook wordt aangeduid in tekst 1.

Uit alinea 9 en 10 wordt duidelijk welk gevolg constante surveillance heeft voor de morele ontwikkeling van kinderen.

1p **5** Welk gevolg is dat?

In alinea 14 wordt een aantal opmerkingen gemaakt over het feit dat studenten vaker thuis blijven wonen.

1p **6** Welk bezwaar zou een kritische lezer tegen die opmerkingen in alinea 14 kunnen inbrengen?

- A** Er wordt een verband gesuggereerd tussen vaker thuis blijven wonen en digitale controle dat niet feitelijk wordt aangetoond.
- B** Studenten zouden vaker thuis blijven wonen door economische oorzaken, maar het is niet duidelijk hoe belangrijk die oorzaken zijn.
- C** Vaker thuis blijven wonen zou komen doordat de digitale leiband te strak staat afgesteld, maar dat is een verkeerde vergelijking.

- In alinea 7 tot en met 15 worden verschillende bezwaren tegen continue digitale controle genoemd.
- 4p 7 Noem vier van die bezwaren.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

- In regels 174-176 heeft Katleen Gabriels het over “verkeerde aannames over wat het betekent om een goede ouder te zijn”.
- Een van die verkeerde aannames is af te leiden uit alinea 15.
- 1p 8 Welke verkeerde aanname is dat?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

- In alinea 16 en 17 wordt gesteld dat het negatieve effect van digitale controle op de ontwikkeling van kinderen wel meevalt.
- 2p 9 Geef in eigen woorden weer welke twee verschillende relativeringen voor dit negatieve effect worden gegeven.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

- In alinea 4 worden drie vragen gesteld.
- 1p 10 Welke omschrijving vat het best samen welk antwoord tekst 1 geeft op die vragen?
- A Het is goed dat digitale technologieën beschikbaar zijn om zelfstandigheid bij kinderen aan te leren. Het risico bestaat wel dat die technologieën misbruikt worden bij de opvoeding, maar de opvoeding wordt uiteindelijk beter.
 - B Het is onverstandig dat digitale technologieën worden ingezet om kinderen in de gaten te houden. Opvoeden is namelijk bedoeld om kinderen zelfstandigheid aan te leren. In die zin is de opvoeding slechter geworden.
 - C Nieuwe digitale technologieën maken het mogelijk om kinderen beter in de gaten te houden. Tegelijkertijd belemmeren ze echter de groei naar zelfstandigheid. De opvoeding wordt daarmee niet echt beter.
 - D Op de langere termijn zal blijken dat kinderen gebaat zijn bij sturing en controle. Nieuwe digitale technologieën bieden daartoe mogelijkheden. Hoewel er ook kanttekeningen te maken zijn, wordt de opvoeding beter.

Tekst 1: *Altijd een oogje in het zeil*

Lezen in drie rondes

Je kunt je leesvaardigheid enorm verbeteren als je gaat lezen in drie rondes.

Begin niet direct een tekst woord voor woord te lezen. Pak liever eerst de grote lijn.

Lezen in drie rondes gaat als volgt:

- 1) lees eerst de titel en zoek in de inleiding het *onderwerp* van de tekst op: waarover heeft de schrijver het precies? Lees dan het slot van de tekst en opnieuw de titel en de inleiding en probeer de *hoofdgedachte* vast te stellen;
- 2) daarna komen per alinea de *hoofdzaken* aan de beurt,
- 3) en dan pas al de *details* in alle alinea's.

Als je wel direct woord voor woord gaat lezen, krijg je te veel bijzaken te verwerken.

Dat levert je geen goede kijk op het grote geheel op: het tekstonderwerp, de hoofdgedachte en de hoofdzaken.

Wees actief tijdens het lezen in drie rondes. De bedoeling is vooral dat je meedenkt met de auteur. Geloof niet meteen wat deze beweert, blijf kritisch zijn ideeën volgen.

Voorkom in ieder geval dat je mechanisch of klakkeloos leest. Stel jezelf vragen bij het lezen, zoals: Wat wil dit voorbeeld duidelijk maken? Hoe bouwt de schrijver zijn tekst op? Wat is zijn argumentatie en is zijn conclusie terecht? Wat vind ik er zelf van?

Zo leer je bij de drie rondes hoe je lange(re) teksten aanpakt.

Waarom zou je gaan lezen in drie rondes? Lezen is langebaansport. Hoe meer je leest, hoe meer je weet. Je leert niet alleen voor een toetsje op school of voor het examen, maar ook voor je vervolgopleiding, je latere baan en heel je leven! Daar heb je immers een goede en grote leesvaardigheid voor nodig. Van deze methode pluk je je leven lang de vruchten, niet alleen op het examen.

Ronde 1: lees de titel, de inleiding en het slot

De *titel* maakt direct al duidelijk dat het tekstonderwerp is: iemand in de gaten houden. Ik denk bijvoorbeeld, ouders controleren kinderen. En waarom je voor toezicht zou pleiten, dat moet nog duidelijk worden. Trouwens, elke ouder doet dat, toch? Analyseer de *inleiding* grondig. De eerste alinea zegt via een anekdote, dat kinderen zich aan het toezicht van hun ouders onttrekken. Analyseer het *slot* grondig. Het slot (alinea 18) zegt dat ongehoorzaamheid vroeger, voordat het internet kwam, makkelijker was. 'Verdwalen en stout zijn zorgden voor mijn levendigste herinneringen, én de pijnlijkste leermomenten.' Je leerde van je fouten. 'Maar opgroeien met vallen en opstaan, verdwalen en de weg weer terugvinden, is nou eenmaal niet te vatten in een algoritme.' Daar is dus geen stappenplan voor ... De schrijver maakt dus een verschil tussen opvoeden (door ouders) en opgroeien (dat doe je zelf?).

Ronde 2: lees de eerste zin van elke alinea (eventueel ook de tweede en/of de laatste zin) Zo vind je de *hoofdzaken*. Die hoofdzaken kun je het beste wat beknopt en vereenvoudigd noteren in de marge, onderstrepen of markeren. Probeer ze te onthouden.

En kijk ook goed naar de *opbouw* van de tekst. Als je zo te werk gaat, krijg je een beknopt *informatieoverzicht* dat je helpt bij het goed begrijpen van de tekst. Voer je deze tweede ronde grondig uit, dan begrijp je deze tekst gegarandeerd sneller en veel beter.

Beknopt informatieoverzicht

Tussen haakjes staat het commentaar dat jijzelf zou kunnen geven bij het lezen in de tweede ronde.

Alinea 1: Mijn ouders waren er heel duidelijk over: je blijft binnen het rondje van straten direct rondom het huis. (Het ligt voor de hand dat het over opvoeden gaat. En dat het kind zich niet altijd wat van de regels van ouders aantrekt.)

Alinea 2: Dat was in de jaren negentig. Als ik in deze tijd was opgegroeid, was dat een stuk ingewikkelder geweest. (Waarom? Toen was er nog geen internet. Ben benieuwd of ik gelijk heb.)

Alinea 3: ‘Nederlandse ouders worden steeds beter in internetopvoeding.’ (Even nadenken. Wat heeft internet te maken met de titel: Altijd een oogje in het zeil houden? Continu volgen via internet misschien?)

Alinea 4: Maar wordt de opvoeding echt beter? (Vast niet, anders werd deze vraag niet gesteld. Wat is dan het nadeel van continu in de gaten houden via internet?)

Alinea 5: Het recht om te verdwalen leerde mij juist om de weg terug te vinden. (Dus je niet altijd houden aan de regels en daardoor in de fout gaan. Dan leer je in de praktijk iets door je problemen zelf op te lossen. Goede leerschool?)

Alinea 6: De mogelijkheden om kinderen te volgen zijn er volop. (Nu volgt waarschijnlijk een opsomming van manieren om kinderen te volgen via internet. Dat zoek ik later wel op.)

Alinea 7: Door al deze nieuwe technologieën dreigen we controle te verwarren met zorg. (Dus controle is slecht voor de zorg, voor de goede opvoeding. Deskundige: Katleen Gabriels.)

Alinea 8: Ook Kinderombudsman Margrite Kalverboer plaatste vorig jaar kanttekeningen bij al te strikte controle van kinderen met behulp van digitale systemen. (Tweede deskundige naast Gabriels. Kanttekeningen zijn kritische opmerkingen. Zij is tegen al te strenge controle.)

Alinea 9: Dat constante surveillance implicaties heeft voor de morele ontwikkeling van kinderen wordt al langer vastgesteld. (Even opzoeken wie de derde deskundige is: Ian Kerr. Wat zou hij noemen als nadelig effect op de morele ontwikkeling?)

Alinea 10: Die keuze wordt voor je gemaakt, waardoor je nooit leert dat goed gedrag een keuze is. (Het is dus volgens Ian Kerr beter dat kinderen zelf kiezen voor goed gedrag. Ik weet niet of ik in alle gevallen daarmee eens ben. Nog even nadenken over uitzonderingen.)

Alinea 11: Natuurlijk: op een druk strand kan het handig zijn om kinderen goed in de gaten te houden. (Dit geldt voor speciale situaties en voor jonge kinderen; goede uitzondering.)

Alinea 12: En de grens tussen kattenkwaad en kleine criminaliteit is niet altijd even duidelijk. (Dat zoek ik later wel uit.)

Alinea 13: Uiteindelijk is het doel van opvoeden toch enige mate van zelfstandigheid en autonomie. (Dat lijkt me een goed doel. Let op: ‘enige mate’ ...)

Alinea 14: Dat heeft allerlei verschillende oorzaken, waaronder ook zeker economische. (Wat precies heeft verschillende oorzaken? Even teruglezen: studenten blijven bijvoorbeeld vaker thuis wonen dan vroeger. Maar wat is hier het verband met kinderen continu volgen via internet?)

Alinea 15: We zitten dankzij nieuwe technologie in elk geval steeds langer en dichter op elkaars lip, volgens techniekfilosoof Katleen Gabriels. (De mening van de eerste deskundige. Dat lijkt me niet echt prettig, want dan voel je je niet vrij, je wordt op je vingers gekeken.)

Alinea 16: Wat is het effect op de ontwikkeling van kinderen op lange termijn? (Bedoeld is de continue controle via internet. Ik ben benieuwd.) Er zijn ook wetenschappers die denken dat het wel mee zal vallen. (Aan het eind van het artikel volgen deskundigen die de continue controle gaan relativeren. Jelle Jolles zegt:) dat kinderen óók controle nodig hebben. Ze hebben volgens hem 'structuur, sturing en gerichte inspiratie' nodig.

Alinea 17: En misschien lossen kinderen het zelf op. (Weer een relativering.) Er zijn nog steeds manieren om te ontsnappen aan ouderlijk toezicht, al wordt dat wel moeilijker.

Alinea 18: Zeker is dat ik daar zelf vroeger veel minder moeite voor hoefde te doen. Verdwalen en stout zijn zorgden voor mijn levendigste herinneringen, én de pijnlijkste leermomenten. (De slotzin:) ... opgroeien met vallen en opstaan, verdwalen en de weg weer terugvinden, is nou eenmaal niet te vatten in een algoritme. (Dus dat gebeurt niet bij controles via internet.)

Na een paar keer oefenen met de tweede ronde zeggen veel leerlingen, dat ze echt beter begrip van teksten krijgen en dat hierdoor hun leesgedrag ook verbetert. Probeer deze aanpak te onthouden en toe te passen op elke lange tekst die je goed wilt lezen.

Als je docent jullie in de tweede ronde stimuleert om al discussiërend goed na te denken over de tekst, dan is die aanpak in de tweede ronde extra effectief.

Ronde 3: lees nu alles studierend en analyserend (woord voor woord)

Per alinea heb je nu de *hoofdzaak* gevonden. Je kijkt in deze ronde wat de rest van de alinea erover zegt. Let vooral op de onderstaande punten: verbanden en verbindings- of signaalwoorden, de indeling van de tekst en de verschillende standpunten. Hoe doe je dat?

- 1) De verbanden herken je onder andere aan de *signaalwoorden*. Neem bijvoorbeeld alinea 2. Daar vind je de signaalwoorden 'nog eens' en 'naast': de opsomming. Ga nu na wat er opgesomd wordt!
- 2) Waar let je nog meer op? Let goed op de *indeling* van de tekst. Welke alinea's horen bij elkaar? Alinea's 9-12 gaan over de kwestie dat constante surveillance implicaties heeft voor de morele ontwikkeling van het kind. In alinea's 15-16 maakt de auteur de opmerking dat er negatieve kanten zitten aan de nieuwe technologie om kinderen te volgen en te controleren.
- 3) In examenteksten staan allerlei *standpunten*. Het is goed om na te gaan wie wat beweert. In deze tekst zoek je vooral uit wat het standpunt is van de schrijver en wat de standpunten van anderen zijn. Bekijk ook wie de schrijver naar voren schuift als degene bij wie hij zich aansluit.

Enkele opmerkingen vooraf.

- Het aantal punten dat je per vraag kunt verdienen, staat op je examen voor de kantlijn bij de vraag.
- In dit boek wordt steeds uitgelegd waarom het correcte antwoord goed is en waarom een bepaald antwoord fout is. Je hoeft straks op je examen niet steeds schriftelijk uit te leggen waarom je voor een antwoord kiest (behalve als erom gevraagd wordt natuurlijk).

- Bij meerkeuzevragen noteer je alleen de juiste hoofdletter, meer niet! In dit boek wordt het antwoord waarop die hoofdletter slaat wel vermeld, want dat is handiger voor de bespreking.
- Even een opmerking over het tellen van woorden in je antwoord. Soms mag je antwoord maar een beperkt aantal woorden hebben. Het is een algemeen geldende regel dat je de herhaalde woorden uit de vraag niet hoeft mee te tellen.
- Beantwoord de vragen in correct Nederlands. Bij je antwoord op een open vraag hoef je soms niet te antwoorden in een volledige zin. Dan wordt je antwoord niet grammaticaal beoordeeld, maar wel je spelling. Dus als je ‘hij word’ schrijft, heb je een spelfout. Een ‘open vraag’ is iedere vraagvorm die geen meerkeuzevraag is.
- Geef niet meer antwoorden (zinnen, redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld één zin wordt gevraagd en je antwoordt met meer dan één zin, wordt alleen de eerste zin beoordeeld.
- Let op je spelling. Volg altijd de spelling van het Groene Boekje. Schrijf je woorden los die aaneengeschreven moeten worden, dan heb je een spelfout. En andersom ook. Let je ook op de koppeltekens?
Tip: Controleer naderhand de spelling in je antwoorden. Verbeter ook onjuiste formuleringen en foutief taalgebruik. Zo voorkom je dat je tot 4 punten verliest! Je kunt namelijk in totaal 4 punten verliezen: bij een of twee fouten 1 punt aftrek; bij drie of vier fouten 2 punten aftrek; bij vijf of zes fouten 3 punten aftrek en bij zeven of meer fouten 4 punten aftrek.
- Hoe zit het met verkeerd hoofdlettergebruik? Het ten onrechte schrijven van een kleine letter in plaats van een hoofdletter, bijvoorbeeld aan het begin van de zin, telt als één fout. Voor het omgekeerde – het ten onrechte schrijven van een hoofdletter in plaats van een kleine letter – geldt hetzelfde. Maar als je niet met een volledige zin hoeft te antwoorden, hoef je ook geen hoofdletter aan het begin van de zin te plaatsen.
- Wordt de interpunctie (het plaatsen van punten en komma’s, zeg maar) ook beoordeeld? Nee, in het Groene Boekje wordt de interpunctie namelijk niet behandeld. Dus als je nu per ongeluk een punt vergeet achter een zin, dan levert je dat geen fout op.

Antwoorden

1 *Maximaal 2 punten*

Aanpak: Lees scannend de vier alinea’s op deze zes verschillende manieren. Een aanleiding zie je vaak bij de publicatie van een boek of onderzoek. Bij een centrale vraagstelling zal wel een vraagteken passen ... Anekdotische zinnen kun je vaak rekenen onder persoonlijke ervaringen.

- 1) De aanleiding is het onderzoek onder ruim duizend ouders van het Nederlandse kennisplatform ECP (regels 17-19).
- 2) De centrale vraagstelling is: ‘Maar wordt de opvoeding echt beter?’ (regels 41-42).
- 4) De persoonlijke ervaring zie je in de voorbeelden van wat hij vroeger deed, zoals rondhangen op de skatebaan en stiekem een hut bouwen (regels 6-11).

• Het goede antwoord is:

→ *(nummers) 1, 2, 4.*

Niet goed is nummer 3, want een afweging maken is over iets nadenken om na te gaan wat het beste is en daarbij bekijk je alle aspecten van een zaak om tot een conclusie te komen. Zo’n conclusie ontbreekt hier.

Niet goed is nummer 5, want de schrijver benadrukt nergens het belang voor de lezer.

Niet goed is nummer 6, want de schrijver formuleert in de inleiding niet zijn standpunt. Punten: Bij drie manieren goed 2 punten; bij twee goed 1 punt; bij minder dan twee goed 0 punten.

2 *Maximaal 1 punt*

Aanpak: Wat is het resultaat van het verdwalen? Lees de laatste zin van alinea 7: ‘Verdwalen en jezelf daaruit halen, is ook een ervaring om van te leren en zelfstandiger te worden’ (regels 75-78). Hetzelfde vindt de auteur, gezien zijn verhaal, in alinea 12, van wat hij geleerd heeft bij HALT (regels 131-135). Dus, zowel Gabriels als de auteur van tekst 1 zijn van mening dat ‘verdwalen’ leidt tot zelfstandigheid en autonomie in de ontwikkeling van een kind. Let erop, dat je laat zien dat het uiteindelijke resultaat van het verdwalen zelfstandigheid of autonomie is. Als je alleen maar het proces naar zelfstandigheid (of: het proces van het leren) laat zien, scoor je geen punt.

- Het goede antwoord is:
→ *(leren en) zelfstandigheid (of autonomie).*

3 *Maximaal 1 punt*

Aanpak: Let op het antwoord bij vraag 2. Wat is het verschil tussen controle en zorg? Als er constante controle is waaraan je niet kunt ontsnappen, leer je niet van je fouten. Zorg is hier liefdevol opvoeden: (beperkte) ruimte geven, zodat kind of puber kan leren van zijn fouten.

- Het goede antwoord is:
→ **B**, *leren ze niet meer om zelf oplossingen te bedenken en zelf keuzes te maken.*

Niet A, want het doel is niet fouten te maken, maar om te leren van je fouten en zelfstandig te worden: zelf keuzes te maken.

Niet C, want hier ontbreekt het leren en zelfstandig worden na het zelf oplossen van problemen.

Niet D, want dit herhaalt feitelijk alleen de vraag: constant in de gaten houden. Het vertelt niet wat het gevolg van die controle is: leren van je fouten, oplossingen zoeken en keuzes maken.

Uitleg: Tekst 1 zegt dat controle niet hetzelfde is als liefdevol opvoeden. Er moet (beperkte) ruimte zijn voor kinderen om fouten te maken, zelf oplossingen te bedenken en zelf keuzes te maken en daarvan te leren. Dat is echt iets wat hun ontwikkeling en autonomie kan bevorderen.

4 *Maximaal 1 punt*

Aanpak: Wat je moet citeren? Een woordgroep is meer dan één woord! Lees regels 73-75 en kies de juiste woordgroep: ‘Controle is bepaald niet hetzelfde als liefdevol opvoeden natuurlijk’. Dus de zorg, niet te verwarren met controle, wordt aangeduid met de woordgroep ‘liefdevol opvoeden’.

- Het goede antwoord is:
→ *‘liefdevol opvoeden’ (regels 74-75).*

Zet je het citaat tussen aanhalingstekens en vergeet je de regelaanduidingen niet?

5 *Maximaal 1 punt*

Aanpak: De morele ontwikkeling is de ontwikkeling van het besef van goed en kwaad. Bevordert de constante surveillance dat besef? Nee, die constante surveillance is voor de morele ontwikkeling van kinderen nadelig. De controle ontnemt hun de mogelijkheid om

te leren dat goed (of: verkeerd?) gedrag een keuze is. Zo krijgen kinderen niet de kans om zelfstandig te kiezen voor goed gedrag. Het gaat dus om het maken van een morele keuze (of: een keuze voor bepaald gedrag; of: al dan niet gehoorzamen). Met alleen ‘een keuze maken’ scoor je geen punt.

- Het goede antwoord is:

→ *Kinderen (of: Ze) leren niet (meer) dat goed (of: slecht) gedrag een (eigen) keuze is.*

Ook goed is: ‘Ze ervaren dat morele keuzes voor hen gemaakt worden (door apparaten).’

Of: ‘De morele ontwikkeling wordt onvoldoende gestimuleerd.’

Of: ‘Ze kunnen niet meer zelf(standig) kiezen voor gehoorzaamheid of ongehoorzaamheid.’

6 *Maximaal 1 punt*

Aanpak: Het gaat om een tegenwerping in verband met digitale controle en het thuis blijven wonen. Bij ‘bezwaar’ kun je denken aan een tegenargument. Het gaat hier dus om argumentatie. Wat is de kern van de bedoelde opmerkingen? De vraag gaat feitelijk over digitale controle. Lees: ‘Maar de stijging van het aantal thuiswoners loopt parallel aan de opkomst van nieuwe technologische mogelijkheden om altijd een oogje in het zeil te houden’ (regels 153-157). Je ziet hier wel een tijdsverband tussen thuis wonen en digitale controle, maar nergens lees je een bewijs of argument voor een oorzaak-gevolgverband.

- Het goede antwoord is:

→ **A**, *Er wordt een verband gesuggereerd tussen vaker thuis blijven wonen en digitale controle dat niet feitelijk wordt aangetoond.*

(Noteer bij meerkeuzevragen alleen de juiste hoofdletter. Dat scheelt tijd en moeite.)

Niet B, want de vraag gaat niet over economische oorzaken van thuis wonen, maar over het verband tussen thuis wonen en digitale controle.

Niet C, want er is helemaal geen vergelijking in antwoord C, toch?

Discussiepunt: Wat maakt deze vraag eigenlijk lastig om te beantwoorden?

7 *Maximaal 4 punten*

Aanpak: Leg uit dat de continue digitale controle niet goed is volgens alinea’s 7-15. Het eerste bezwaar zie je in de eerste zin van alinea 7: ‘Door al deze nieuwe technologieën dreigen we controle te verwarren met zorg’ (regels 67-69). Zie ook vraag 4. Het tweede bezwaar staat ook in alinea 7: ‘Verdwalen en jezelf daaruit halen, is ook een ervaring om van te leren en zelfstandiger te worden’ (regels 75-78). In alinea 8 staat het volgende bezwaar: ‘Ouders mogen ook niet zomaar in het dagboek van hun kinderen kijken of de slaapkamer binnenlopen. Dat is een kinderrecht’ (regels 83-87). Daaruit kun je afleiden dat de continue digitale controle ingaat tegen kinderrechten. Nog een bezwaar tegen continue digitale controle is: digitale sporen zijn vaak onuitwisbaar. Lees regels 88-91. Let op: 1) Je mag niet antwoorden met alleen een voorbeeld; je mag wel een voorbeeld toevoegen. 2) Antwoorden als: ‘implicaties voor de morele ontwikkeling’ of ‘privacy is een kinderrecht’ maken niet voldoende duidelijk dat het om een bezwaar gaat.

- Het goede antwoord is:

→ vier van deze zeven bezwaren:

1) *We dreigen controle te verwarren met liefdevol opvoeden (of: zorg).* (alinea 7)

2) *Deze (of: Het) ontnemt kinderen een ervaring om van te leren.* (alinea 7)

3) *Deze (of: Het) druist in tegen kinderrechten.* (alinea 8)

Ook goed is: ‘De privacy van het kind wordt geschonden.’ (alinea 8)

4) *Digitale sporen zijn vaak onuitwisbaar.* (alinea 8)

5) *Deze (of: Het) bemoeilijkt de morele ontwikkeling van kinderen.* (alinea’s 9 en 10)

Ook goed is: ‘Kinderen leren niet dat goed gedrag (of: gehoorzaamheid) een keuze is.’ (alinea’s 9 en 10)

Niet goed is: ‘implicaties voor de morele ontwikkeling’ of ‘privacy is een kinderecht’, want je maakt zo niet voldoende duidelijk dat het om een bezwaar gaat.

6) *Het kind krijgt minder de kans zelfstandig (of: autonoom) te worden.* (alinea 13)

7) *Deze (of: Het) kan een gezonde ouder-kindrelatie dwarsbomen.* (alinea 15)

Ook goed is: ‘Ouder en kind zitten te dicht op elkaars lip.’

Punten: Per juist bezwaar 1 punt met een maximum van 4 punten.

Antwoord in volledige zinnen en beoordeel ook je spelling en grammatica.

Als je antwoord moet geven in een volledige zin, mag je niet verkort citeren.

8 *Maximaal 1 punt*

Aanpak: Een aanname is een vermoeden of veronderstelling (of vooroordeel). Je denkt iets (of neemt iets aan) wat volgens anderen (of bij nader onderzoek) niet blijkt te kloppen. Zoek het woord ‘aanname’ op in alinea 15. En lees de hele zin waarin een verkeerde gedachte staat. Ouders denken dat ze met continue digitale controle goede ouders zijn. Maar dat is volgens Katleen Gabriels verkeerd gedacht. Want de ouders leggen de nadruk op controle in plaats van op zorg en ze bieden zo geen ruimte voor de ontwikkeling van autonomie bij kinderen. Laat in je antwoord goed zien, dat de volgtechnieken worden gebruikt om het kind te volgen. Let op: Formuleer je antwoord als een aanname en niet als een bezwaar. Hoe doe je dat precies?

- Het goede antwoord is:

→ *Je moet je kind altijd (of: veel) in de gaten houden.*

Ook goed is: ‘Het gebruik van volgtechnieken om je kind in de gaten te houden’.

Of synoniemen voor ‘in de gaten houden’, bijvoorbeeld ‘controleren’.

En goed is: ‘Je moet altijd (of: vaak) dicht bij je kind zijn.’

Of: Je bent pas een goede ouder als je je kind constant (of: veel) in de gaten houdt.’

Antwoord in een volledige zin en beoordeel ook je spelling en grammatica.

9 *Maximaal 2 punten*

Aanpak: Je antwoord bestaat uit twee delen: twee relativeringen. Relativering is hier denken dat het wel mee zal vallen (regels 182-183). Een hoogleraar wijst erop: ‘dat kinderen óók controle nodig hebben’ (regels 186-188). Daarmee relativeert hij de stellige uitspraken van Katleen Gabriels. Vergeet nu niet de tweede relativering! Lees de eerste zin van alinea 17! Let op: hele zinnen.

- Het goede antwoord is (per onderdeel 1 punt):

→ *Kinderen (of: Ze) hebben (ook) controle nodig.*

Ook goed is: ‘... structuur, sturing en gerichte inspiratie nodig.’

→ *Kinderen (of: Ze) lossen het (probleem van de controle) zelf op.*

Ook goed is: ‘... vinden nieuwe vormen van kattenkwaad.’ Of: ‘... vinden nieuwe (of: creatieve) manieren (of: nog steeds manieren) om te ontsnappen aan de controle.’

Niet goed is: ‘Er is nog weinig onderzoek naar gedaan.’, want deze opmerking relativeert hier niets. Antwoord in volledige zinnen en beoordeel ook je spelling en grammatica.

10 *Maximaal 1 punt*

Aanpak: Probeer eerst de drie vragen voor jezelf heel kort samen te vatten. Over continue controle: 1) Wordt opvoeding daardoor beter? 2) Wordt er strenger gecontroleerd? 3) Moet het kind ongecontroleerd fouten kunnen maken en daarvan leren?

Probeer nu met je kennis van tekst 1 deze vragen voor jezelf te beantwoorden: 1) Nee. 2) Liever niet; zie vraag 3. 3) Ja. Nu heb je een helder beeld. Leg deze informatie langs antwoorden A, B, C en D.

A is fout, want digitale technologieën leren geen zelfstandigheid aan kinderen. Bovendien wordt de opvoeding daardoor niet beter.

D valt af, want alleen voor jonge kinderen kan sturing en structuur nuttig zijn. Bovendien wordt de opvoeding door digitale technologieën niet beter.

B is fout, want voor jonge kinderen kan het wel verstandig zijn.

C is goed, want ouders kunnen met digitale technologieën kinderen beter in de gaten houden. Het nadeel is dat ze op die manier de groei naar zelfstandigheid belemmeren (zie de aanpak bij het antwoord op vraag 3). De opvoeding wordt daarmee niet echt beter (zie de aanpak bij het antwoord op vraag 1).

- Het goede antwoord is:

→ C, *Nieuwe digitale technologieën maken het mogelijk om kinderen beter in de gaten te houden. Tegelijkertijd belemmeren ze echter de groei naar zelfstandigheid. De opvoeding wordt daarmee niet echt beter.*

(Noteer bij meerkeuzevragen alleen de juiste hoofdletter. Dat scheelt tijd en moeite.)

Tekst 2: *Vereng internationalisering niet tot verengelsing*

Je kunt je leesvaardigheid sterk verbeteren door te lezen in drie rondes. Kijk voor de uitleg bij tekst 1. Voer nu **de eerste en tweede ronde** uit. Lees actief en met een ‘open mind’.

Beknopt informatieoverzicht

Tussen haakjes staat het commentaar dat jijzelf zou kunnen geven tijdens het lezen.

Alinea 1: ‘Buitenlandse student heerst’, ‘Stop Engelse gekte’, ‘Universiteit wil minder buitenlandse studenten’ (Voorbeelden van negatief commentaar op internationalisering.)

Alinea 2: Voor het gemak werd ‘internationalisering’ steeds gereduceerd tot de komst van internationale studenten naar het hoger onderwijs in Nederland. Dat is jammer, want internationalisering is zoveel meer dan dat. En essentieel voor de toekomst van ons land. (Deze korte alinea geeft waarschijnlijk de kern van het artikel weer. Internationalisering – breed opgevat – vindt de auteur goed.)

Alinea 3: Internationalisering is in drie opzichten breder en belangrijker. (Even zoeken naar de opsomming. Het gaat) ... ook om Nederlanders die in het buitenland kunnen studeren. (Hoeveel Nederlandse studenten doen dat? Ik krijg van de schrijver geen cijfers en geen inzicht ...)

Alinea 4: Ten tweede is het heel goed mogelijk om internationale ervaring op te doen zonder daadwerkelijk te reizen. (Hij bedoelt zeker dat Nederlandse studenten via internet internationaal gaan. Hoeveel buitenlandse studenten doen dat ook; blijven zij ook thuis?)

Alinea 5: In de derde plaats beperkt internationalisering zich allang niet meer tot het hoger onderwijs. (Dus wat het onderwijs betreft, nu ook universiteiten, mbo-scholen, middelbare scholen? Dat zoek ik later uit. Even voor mezelf een tussenbalans opmaken: de schrijver noemde eerst in alinea 1 negatieve kanten van buitenlandse studenten in het hoger onderwijs. Daar gaat hij verder niet op in; hij zegt alleen dat internationalisering meer omvat dan (veel) buitenlandse studenten in het hoger onderwijs.)

Typische examenwoorden en -begrippen

In dit examen komen typische examenwoorden voor, waarvan het goed is dat je weet wat ze betekenen. De meeste ken je vast wel. Wat betekenen ze?

Tip: Noteer de woorden en begrippen die je nog niet zo goed kent en leer ze.

Bespreek ze met zijn tweeën of in een groepje van vier. Overhoor elkaar daarna en geef ook andere voorbeelden.

1	aanleiding	18	opzicht/in welk opzicht?
2	aanname	19	pleiten voor (iets)
3	(antwoord) afleiden uit een alinea	20	probleem en oplossing
4	een afweging maken	21	regelaanduiding
5	alternatief	22	relativering
6	argumentatieschema	23	sector
7	bezwaar	24	standpunt
8	centraal standpunt	25	suggereren
9	centrale vraagstelling	26	tegenvoorbeeld
10	citeren/citaat	27	toon/toonzetting
11	doel	28	trend
12	drogrede	29	iets uitleggen
13	effect	30	uitleggen waarom
14	gevolg/effect	31	uitspraak
15	hoofdgedachte	32	verkort citeren
16	introduceren	33	verband
17	oorzaak-gevolgrelatie	34	visie

Op het examen mag je een verklarend woordenboek gebruiken, maar hoe meer woorden je kent, hoe minder je op hoeft te zoeken. Het hoofdstuk 'Woordkennis' achter in dit boek bevat een lijst van woorden die vaak in (examen)teksten voorkomen.

Incorrect taalgebruik

Je antwoorden op de open vragen worden ook gecontroleerd op spelling en grammatica. Voor incorrect taalgebruik krijg je in totaal maximaal 4 punten aftrek. Incorrect taalgebruik betreft: spelfouten en fouten in de zinsbouw inclusief de woordvolgorde. Voor de puntenaftrek: zie hieronder.

Ergens in de tekst een foutje gezien? Mail ons dan (info@eamentrainingen.nl).

We zijn je er dankbaar voor.

Bereken je cijfer

Tel, nu je alle vragen hebt beantwoord, het aantal punten op dat je gescoord hebt. Houd wel rekening met fouten in je spelling en grammatica. Fouten met betrekking tot incorrecte formuleringen en onjuist taalgebruik kunnen je in totaal 4 punten kosten. Denk aan spelfouten en fouten in de zinsbouw, inclusief de woordvolgorde. Bij 0 fouten 0 punten aftrek; bij 1 of 2 fouten -1 punt; bij 3 of 4 fouten -2 punten; bij 5 of 6 fouten -3 punten; bij 7 of meer fouten -4 punten. Bereken je cijfer met behulp van de de scoresleutel achter in het boek.

Foutenanalyse eindexamen havo 2023

Bereken nu je cijfer en kijk wat nog beter kan.

Welke vragen heb je goed (+), welke fout (-)? Zie ook de uitleg op pagina 143-144.

vraag	+/-	theorie	kernwoorden van de vraag
1 (kort antwoord)		1	inleiding van de tekst
2 (kort antwoord)		3	verband: oorzaak/reden en gevolg
3 (meerkeuzevraag)		3	verband: oorzaak/reden en gevolg
4 (citaat)		1	opzoeken: omschrijving zorg
5 (open vraag)		1 en 3	identificatie gevolg; verband: oorzaak/reden-gevolg
6 (meerkeuzevraag)		4	argumentatie bezwaar / tegenargument
7 (open vraag)		4	argumentatie bezwaren / tegenargumenten
8 (open vraag)		1	een toename afleiden
9 (open vraag)		1	opzoeken: twee relativeringen
10 (meerkeuzevraag)		5	samenvatting van antwoorden op vragen
11 (open vraag)		1	opzoeken: standpunten van de auteur
12 (open vraag)		4	argumentatie: opzoeken argumenten
13 (schemavraag)		3	verband: doel / middel; opzoeken doelen
14 (meerkeuzevraag)		3	verband: vergelijking; opzoeken verschillen
15 (kort antwoord)		3	verband: probleem / oplossingen
16 (meerkeuzevraag)		1	hoofddedachte van de tekst
17 (meerkeuzevraag)		1	identificatie probleem
18 (kort antwoord)		1	toon: weinig geloof in goede bedoelingen
19 (open vraag)		1	afleiden van trends
20 (kort antwoord)		1	indeling van de tekst
21 (kort antwoord)		1	indeling van de tekst
22 (schemavraag)		1	opzoeken: groep en nadeel
23 (meerkeuzevraag)		4	argumentatie: drogreden; oorzaak/gevolgsschema
24 (open vraag)		3	verband: oorzaak / gevolg
25 (meerkeuzevraag)		4	argumentatie: soort argument
26 (open vraag)		1	opzoeken: probleem
27 (open vraag)		1	opzoeken: tweeledige oplossing
28 (citaatvraag)		3	verband: tegenstelling
29 (open vraag)		3	verband: oorzaak/gevolg; twee gevolgen
30 (meerkeuzevraag)		4	argumentatie
31 (open vraag)		3 en 4	verband: vergelijking teksten; argumentatie: reden
32 (open vraag)		3	verband: probleem, oorzaken, oplossing
33 (meerkeuzevraag)		3 en 4	verband en argumentatie
34 (open vraag)		3	verband: oorzaak/gevolgketen

35 (open vraag)		3	verband: oorzaak en gevolg
36 (open vraag)		3	verband: oorzaak en gevolg
37 (meerkeuzevraag)		3 en 4	verband en argumentatie: analogie/vergelijking

Plan van aanpak

Welk type vraag heb jij vaak fout? Misschien heb je veel fouten in de meerkeuzevragen of in de open vragen? Of heb je moeite met het kiezen uit en afwegen van verschillende antwoorden? Of met het correct formuleren van je antwoord? Zoek dat met behulp van deze foutenanalyse op. Bestudeer de desbetreffende (stukjes van de) theorie opnieuw. Vraag je docent(e) desnoods om extra uitleg.

In de scoresleutel achter in het boek kun je je cijfer voor dit examen aflezen.

Over dit examen

Uit een enquête (Quick scan) onder docenten naar de moeilijkheid van dit examen blijkt:

1% vindt dit examen te moeilijk;

7% vindt dit examen moeilijk;

71% niet te moeilijk / te makkelijk;

21% vindt het gemakkelijk.

Wat kun je (nog niet zo) goed bij het maken van examens?

Wat vind je nog moeilijk bij het examen Nederlands? Bij het lezen en begrijpen van een examentekst? Bij het beantwoorden van vragen? Bij het maken van een samenvattingsvraag? Bekijk onderstaande 15 punten en kruis aan.	Dit kan ik goed.	Dit kan ik nog niet zo goed.
1) Het goed lezen en begrijpen / het analyseren van een examentekst. (Moeilijke woorden begrijpen. Verbanden vinden en begrijpen. Verwijswoorden. Formuleringen. Lezen in drie rondes. Andere zaken, nl.:)		
2) Het vaststellen van de tekstsoort. (Betoog. Beschouwing. Uiteenzetting. Andere zaken, nl.:)		
3) Het opzoeken van de hoofdvraag / hoofdgedachte.		
4) Het vaststellen van het onderwerp van alinea / fragment / tekst.		
5) Het verdelen van de tekst in opeenvolgende fragmenten.		
6) Open vragen beantwoorden. (Antwoorden formuleren. Andere zaken, nl.:)		
7) Meerkeuzevragen beantwoorden.		
8) Vragen goed analyseren en weten hoe het antwoord eruit moet zien.		
9) De argumentatie en redenering.		
10) De toon van de tekst door hebben: ironie, sarcasme, grappig bedoeld of niet. (Woordkeus. Andere zaken, nl.:)		
11) Het maken van een samenvattingsvraag. (Aanwijzingen gebruiken. Wat er wel in moet en wat niet. Andere zaken, nl.:)		
12) Spelling bij open en samenvattingsvragen verbeteren.		
13) Formulering bij open en samenvattingsvragen verbeteren.		
14) Concentratie tijdens het examen. (Tijdens het lezen. Tijdens het beantwoorden van de vragen. Andere zaken, nl.:)		
15) Een goed woordenboek uitkiezen.		
16) Het woordenboek effectief en efficiënt gebruiken. (Bang om veel tijd te verliezen met het opzoeken. Bang om de verkeerde betekenis te kiezen. Andere zaken, nl.:)		

Overleg met medeleerlingen en je docent(e) over deze punten.

Wat is het probleem precies? Wat is er moeilijk aan? Hoe kun je het oplossen?

Welke tips geven je medeleerlingen en je docent(e)? Welke tips kun je zelf geven?

Woordkennis

Op het examen mag je een verklarend woordenboek gebruiken, maar hoe meer woorden je kent, hoe minder je op hoeft te zoeken. Een goed begrip van de tekst begint namelijk bij de basis: de woorden. Zij zijn de bouwstenen van de tekst.

Onderstaande lijst bevat woorden die vaak in (examen)teksten voorkomen. Door ze te leren vergroot je je woordenschat en heb je op je examen straks meer kostbare tijd voor het maken van de vragen. De lijst is samengeteld aan de hand van recente havo-examens. Veel woorden zul je dus al (her)kennen.

Tip: Als je twijfelt aan de betekenis van een woord, zoek er dan voorbeeldzinnen bij in een goed woordenboek. Een bruikbaar digitaal woordenboek vind je op: www.encyclo.nl

A

aanleiding	een mooie actuele gelegenheid, van een gelegenheid gebruik maken
aanspraak maken op iets	het recht hebben iets te bezitten, het genot ervan te hebben
aanwijzingen	tips, inlichtingen over hoe je moet handelen
absurd	strijdig met de rede, de logica; met de dwaasheid gekroond, toppunt van dwaasheid
achtergrond	herkomst; wat iemand vroeger gedaan of geleerd heeft, zijn verleden; oorzaak
actueel	van direct belang
adequaat	geschikt, in overeenstemming met het voorbeeld of de normen
afdoend	volkomen berekend om datgene te veroorzaken, te bereiken wat men beoogt; compleet goed
afdoende bewijs	beslissend, overtuigend bewijs
afweging	overwegen welke optie het beste is
agressie	aanval of bedreiging met geweld, gevoelens van woede
agressieve man	man die geweld gebruikt of wil gebruiken
alternatief	andere mogelijkheid of oplossing dan de gewone
alternatieve analyse	een andere ontleding in onderdelen om de dingen beter te beschouwen
ambitie	aspiratie, eerzucht; het streven hogerop te komen, meer aanzien te krijgen; doel, iets wat je wilt bereiken
ambitieuze	grootse, eerzuchtige, ijverige
associaties	onbewust, onwillekeurig verbonden gedachten
associëren	in gedachten dingen met elkaar in verband brengen of koppelen, het onbewust verbinden van de ene gedachte met de andere
aspect	element of kant van een zaak
authentiek	echt, onvervalst, waarachtig, oorspronkelijk en daardoor betrouwbaar
autonomie	onafhankelijkheid, zelfstandigheid

autoriteit	gezag, iemand met erkend gezag, die zich niet hoeft te verantwoorden
autoriteiten	overheid, mensen met gezag en invloed
aversie	de afkeer, het gevoel dat je iets heel vervelend vindt
B	
bagatelliseren	iets relativëren, iets als een kleinigheidje afdoen, als iets van weinig waarde beschouwen
behelzen	inhouden
bepreiten	met argumenten pleiten voor iets, iets propageren
branche	bedrijfstak, afdeling van industrie, handel enz.
betuttelen	bemoederen, bevoogden, allerlei vergaande regels voorschrijven
bevinding(en)	uitkomst van het onderzoek of waarneming, conclusie
bureaucratie	de ambtelijke molen, situatie waarin alles volgens de regels en met papieren/formulieren geregeld wordt
burn-out	afgebrand, opgebrand, overspannen zijn
C	
catastrofe	ramp
causaal verband	oorzakelijk verband, redengevend verband
claimen	eisen, opeisen
cliché	te veel gebruikte en daardoor afgezaagde uitdrukking, gemeenplaats, iets wat al heel vaak gezegd is en niet origineel is
clichématig	weinig origineel, afgezaagd, tot vervelens toe gebruikt en daardoor overbekend
collectieve crisis	crisis die ons allemaal treft
compensatie	het goed maken van schade of verlies
compenseren	vergoeden
complexiteit	ingewikkeldheid
concreet (bijv. in geval van maatregelen)	duidelijk en bepaald, welomschreven
confrontatie	botsing, aanvaring, tegenover vreemde feiten komen te staan
consensus	situatie dat we samen dezelfde mening hebben, een gelijke visie hebben of gelijk gestemd zijn; gedeelde opvattingen hebbend
consequenties	gevolgen
context	zinsverband
contrast	opvallende tegenstelling
constateren	vaststellen, als feit noemen of aanwijzen
corruptie	bedrog door oneerlijkheid, omkoping
criminaliteit	het begaan van misdaden
criteria	maatstaven, beoordelingsregels
criterium	norm bij een beoordeling
cruciale aanwijzing	doorslaggevende, beslissende hint of tip
cultuur	kunst en wetenschap, geheel van voortbrengselen van een gemeenschap

Scoresleutels (vervolg)

Om het eindcijfer te bepalen zoek je je score op in de kolom 'punten'.
Je cijfer lees je vervolgens af in de kolom van het betreffende examen.

punten	2023 I	2023 II	punten	2023 I	2023 II	punten	2023 I	2023 II
63	-	-	37	6,6	6,5	11	2,6	2,6
62	-	-	36	6,5	6,3	10	2,5	2,5
61	-	10	35	6,3	6,2	9	2,4	2,3
60	-	9,9	34	6,2	6	8	2,2	2,2
59	10	9,7	33	6	5,9	7	2,1	2
58	9,8	9,6	32	5,9	5,7	6	1,9	1,9
57	9,7	9,4	31	5,7	5,6	5	1,8	1,7
56	9,5	9,3	30	5,6	5,4	4	1,6	1,6
55	9,4	9,1	29	5,4	5,3	3	1,5	1,4
54	9,2	9	28	5,3	5,1	2	1,3	1,3
53	9,1	8,8	27	5,1	5	1	1,2	1,1
52	8,9	8,7	26	5	4,8	0	1	1
51	8,8	8,5	25	4,8	4,7	-	-	-
50	8,6	8,4	24	4,7	4,5	-	-	-
49	8,5	8,2	23	4,5	4,4	-	-	-
48	8,3	8,1	22	4,4	4,2	-	-	-
47	8,2	7,9	21	4,2	4,1	-	-	-
46	8	7,8	20	4,1	4	-	-	-
45	7,9	7,6	19	3,9	3,8	-	-	-
44	7,7	7,5	18	3,7	3,7	-	-	-
43	7,6	7,3	17	3,6	3,5	-	-	-
42	7,4	7,2	16	3,4	3,4	-	-	-
41	7,3	7	15	3,3	3,2	-	-	-
40	7,1	6,9	14	3,1	3,1	-	-	-
39	6,9	6,8	13	3	2,9	-	-	-
38	6,8	6,6	12	2,8	2,8	-	-	-